

TÜRKMENOĞLU, BAHRİ DURBİLMEZ (1944-1998)*

Âşık

Bayram DURBİLMEZ

Anahtar Kelimeler: Türkmenoğlu, Âşık Edebiyatı, Sorgun, Yozgat, 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı

Adı Bahri, soyadı Durbilmez'dir. Şiirlerinde genellikle “Türkmenoğlu” mahlasını kullanır. “Bahri”, “Garip Bahri” gibi mahlaslarla söylediği şiirleri de bulunmaktadır. 1 Temmuz 1944'te, Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Taşpınar köyünde doğar. Baba tarafından Bozkoyunlu Oymağı, Beğdillü Aşireti, Doğanlı Cemaati, Devocioğulları sülâlesine mensuptur. Anne tarafından ise Bozulus Oymağı, Mamalu Aşireti, Ağcalı Cemaati, Akçaoğulları/ Aygırcıoğulları sülâlesindendir. Babasının adı Seyit, annesininki Meryem'dir. Necip, Uğur ve Halis adlarında üç erkek kardeşi, Emine, İkbâl ve Nasiye adlarında üç kız kardeşi vardır. Resmî bir tahsili yoktur. Okumayı-yazmayı askerlikte öğrenir. 24 Kasım 1964'te başladığı askerliğini İstanbul'da, (Kartal-Maltepe 2. Zırhlı Tugayı, 22. Zırhlı Piyade Taburu, 4. Bölük'te) piyade er olarak 24 Kasım 1966'da tamamlar. 5 Mayıs 1968'de, kendi köyünden Rıza ile Cevriye'den olma Ümmügülsüm Hanım ile evlenir. Bu evlilikten üç oğlu, iki kızı dünyaya gelir. Bayram (d.1969), Yaşar (d.1974) ve Yasin (d.1987) adlarında üç oğlu, Hatice Sibel (d.1970) ve Semiha (d.1982) adlarında iki kızı vardır. Köyünden ayrılan âşık, 1969'da Yozgat'a göç eder. 1969-1973 yılları arasında Yozgat'ta, 1973-1976 yılları arasında da Sorgun'da bir un fabrikasında işçi olarak çalışır. 1973'ten itibaren Sorgun'da yaşamaya başlar. Bir süre ticaretle uğraştıktan sonra inşaatlarda “kalıp ustası” olarak çalışır. “Libya Destanı”nda: “Yoksulluk vatandan ayırdı bizi/ Rabbim reva görmüş bize gurbeti/ Gurbette olanın güler mi yüzü?/ Sökmek mümkün değil kalpten hasreti” diyen Türkmenoğlu; Türkiye'nin pek çok yerini gezip görmekle kalmaz, beş yıl Libya'da, iki yıl da Arabistan'da işçi olarak çalışır. Türkiye'nin pek çok şehri yanında Libya, Suriye, Ürdün ve Arabistan'ı da gezip görür (Doğan 2005: 145- 146, Durbilmez 2013: 9-14, Alptekin 2015: 70, Durbilmez 2015a: 19- 23). Kalp krizi sonucu 14 Mayıs 1998'de vefat eder. Mezarı Sorgun'dadır.

Aile büyüklerinden etkilenme (soyaçekim), âşık meclislerinde bulunma ve rüyada bade içme gibi sebeplerle âşık tarzı şiirler söylemeye yönelir. Annesinin babası Ramazan Akça da “Şifâî” ve “Tabibî” mahlaslarıyla şiir söyleyen/yazan bir âşıktır. Şifâî, İkrâmî, Gariboğlu, Halis, Muttalip gibi Taşpınarlı âşıklardan başka, Taşpınar'a gelerek buradaki köy odalarında sanatını icra eden başka âşıkları da dinleme imkânı bulur. Bu âşıklar/ âşık tarzı şiirler yazan şairler arasında Hüznî Baba, Dindârî, Muharrem Ertaş, Âşık Veysel Şatıroğlu, Kasım Kazancıklıoğlu, Sıdkı Baba ve Hasan Coşkun da bulunmaktadır. Sözlü kültür ortamlarından köy odalarında söylenen âşık deyişlerinden başka anlatılan halk hikâyeleri, destanlar, vs. dinleyerek de âşık edebiyatı gelenekleri ile ilgili ilk bilgileri öğrenir. Manevî olarak usta kabul ettiği halk şairleri arasında Yunus Emre, Koroğlu, Karacaoğlu, Âşık Şenlik, Erzurumlu Emrah, Âşık İkrâmî ve Hüznî'nin adını sayar (Durbilmez 2015a: 33). Âşıklıkta yâr badesi,

er badesi ve bir badesi olmak üzere üç türlü bade olduğunu söyleyen Türkmenoğlu, kendisinin de iki kez rüya gördüğünü söyler (Durbilmez 2008: 98- 99; Durbilmez 2015a: 33- 34). Gençlik yıllarında düğünlerde bayraktarlık yapar. Şiirlerini saz çalmadan, doğmaca olarak söyler. Şiir söylemeye başladığı ilk yıllarda şiirlerinin son dördlüklerini ya ünlü âşıkların mahlaslarını kullanarak “tapşırır” veya hiç mahlas kullanmaz. Başkalarına mal ettiği veya mahlas kullanmadığı şiirlerinin dışındaki bazı şiirlerinde adını (Bahri, Garip Bahri), bazılarında da “Türkmenoğlu” mahlasını kullanır. Doğmaca söylediği şiirlerinin çoğu kaydedilmediği için az sayıda şiiri tespit edilebilmiştir. Ses kayıt cihazlarıyla kaydedilen veya o söylerken yazıya alınan şiirlerinden bir kısmı *Taşpınarlı Halk Şairleri* (Durbilmez 1998), *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu* (Durbilmez 2013) ve *Âşık Türkmenoğlu/ Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme* (Durbilmez 2015a) adlı kitaplarda toplanarak incelenmiştir. Pek çok güldeste, kitap ve dergide şiirlerine yer verilmiştir. Bazı şiirleri Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve Irak Türkmen Bölgesi başta olmak üzere değişik Türk ülkelerindeki bazı dergi ve gazetelerde yayımlanmış, bazı radyo ve televizyon (TRT Avaz dâhil) kanallarında da şiirleri okunmuştur.

Koşma, semaî, destan ve mani biçimindeki şiirlerinden bazıları günümüze ulaşmıştır. Destan biçimindeki şiirleri daha fazla olduğu için, daha çok “destancı âşık” olarak bilinir. İncelenen şiirlerinde hecenin 7, 8 ve 11’li kalıplarını kullandığı görülür. Şiirlerindeki nazım birimi genellikle dördlüktür. Beş dizeli bentlerle kurulan şiirleri de mevcuttur. Üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz ve on üç haneli şiirleri bulunmaktadır (Durbilmez 2015a: 50- 83). Şiirlerinin ayak ve kafiye yapıları genel olarak sağlamdır. Çift kafiye ayak kullanımında da başarılı olduğu görülür. Şiirlerinde âşık edebiyatının ortak üslûbu belirgindir. “İkincil sözlü kültür” döneminde yaşamış olmakla birlikte şiirlerinde daha çok birincil sözlü kültür ortamı özellikleri görülür. Bunda, âşığın resmî bir tahsili olmamasının ve şiirlerini doğmaca olarak söylemesinin de etkisi olmalıdır. Zaman zaman Arapça ve Farsça terkiplere, tamamlamalara rastlansa da Yozgat yöresi Türkmen ağızlarını yansıtan mahallî söyleyişler öne çıkar (Durbilmez 2015a: 159). İstiare, teşbih, mecaz-ı mürsel, teşhis, istifham, telmih, tenasüp, mübalağa, tevriye, nida, irsal-i mesel, hüsn-i talil gibi edebiyat sanatlarını kullandığı; atasözü, deyim, alkış, kargış gibi kalıp sözlerden, renk ve sayı simgeciliğinden de yararlandığı görülür. Dil ve üslûp özellikleri arasında ikilemeler de belirgindir. Eşanlamlı, yakın anlamlı ve zıtanlamlı ikilemeler sözün etkisini, akıcılığını ve anlamını kuvvetlendirmektedir (Durbilmez 2005a: 219- 222).

Alptekin, Türkmenoğlu’nun şiirlerinde “gurbet, ayrılık, zamandan şikâyet, sevgi, kardeşlik, barış, millî bütünlük, vb. konuları” işlediğini belirtir (2015: 70). Âşığın hayatı ve şiir sanatı üzerine hazırlanan *Âşık Türkmenoğlu, Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme* (Durbilmez 2015a) adlı kitapta belirtildiğine göre âşığın şiirlerinin ana temasını memleket sevgisi ve tarih şuuru oluşturur. Âşığın memleket sevgisi doğup büyüdüğü topraklardan başlayıp bütün Türkiye’yi ve diğer Türk ülkelerini içine almaktadır. Din ve tasavvuf, aşk, kültür şuuru, gurbet ve sıra hasreti, millî birlik ve beraberlik,

insan sevgisi ve hoşgörü, ölüm duygusu ve diğer konularda da şiirleri vardır (Durbilmez 2015a: 104-116).

Şiirlerini doğmaca olarak söyleyen ve başka âşıklarla atışmalar yapan âşıklardandır. Âşığın bu özelliği Derdiyar tarafından şöyle dile getirilir: “Gezdin Türkiye’nin dört bir yanında/ İrticalen düzdün sözü ânında/ Atıştın ustaca er meydanında/ Âşıklıkta zirve sanatın senin” (Durbilmez 2017a: 13). Cefaî, Türkmenoğlu’nun söze sıkışmayan hazır-cevap bir âşık olduğunu ve pek çok âşığı atışmada tuş ettiğini şöyle söyler: “Methiye yeter mi vefalı öze?/ Hazır cevap, sıkışmazdı hiç söze/ Meydan dile gelip anlatsa bize/ Yaptı kaç âşığı tuş Türkmenoğlu” (Durbilmez 2017a: 13). Hasretî (Durbilmez 2015b: 256-258) ve Meydanî (Durbilmez 2000: 229) gibi bazı âşıklarla yaptığı atışmalar tespit edilerek yayımlanmıştır.

Hikâye anlatma geleneğini de bilen ve icra eden âşıklardandır. Ustamalı olarak anlattığı hikâyeler arasında Arzıyınan Gamber [=Arzu ile Kamber], Bağböğreğinen Aggavah Gızı [= Bey Böyreğ ile Akkavak Kızı], Elbeyoğlu, Emrahınan Selvi [=Emrah ile Selvi], Garacaoğlanınan Garagız [=Karacaoğlan ile Karakız], Garibinen Şahsenem [=Garip ile Şahsenem], Gündeşlioğlu, Kereminen Aslı [=Kerem ile Aslı], Köroğlu, Seyit Battal Gâzi, Sürmeli Bey, Şah İsmayilinen Gülperi [=Şah İsmail ile Gülperi], Tayırınan Zöfre [=Tahir ile Zühre], Yaralı Mahmut ve Hz. Ali’nin cenkleri de bulunmaktadır (Durbilmez 1998: 110-111).

Şiirlerine nazire söylediği âşıklar arasında Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah, Pir Sultan Abdal, Çıldırılı Şenlik, Erzurumlu Sümmânî, Hüznî, İkrâmî, Ceyhunî vd. de bulunmaktadır. Âşıklardan başka, Yunus Emre başta olmak üzere bazı derviş-şairlerin şiirlerine de nazireler söylemiştir (Durbilmez 2015a: 35-38). Nuranî, Çemeloğlu, Yükselî, Hazanî gibi âşıklar da onun şiirlerine nazireler söylemiş/ yazmıştır (Durbilmez 2015a: 29- 37).

Ozan Gürbüz Değer, Şevki Çobanoğlu, Âşık Gülbahçe/ Salim Gülbahçe ve Âşık Çemeloğlu gibi bazı âşıkların şairnâmelerinde/ âşıkânâmelerinde Türkmenoğlu’ndan da söz edilmektedir. Söz gelimi Ozan Gürbüz Değer, bir şairnâmesinde Yozgatlı âşıkları/ ozanları sayarken Hüznî, Nazî ve Fennî ile birlikte Türkmenoğlu’ndan şöyle söz eder: “Hüznî, Nâzî, Fennî Yozgatlı ozan/ Türkmenoğlu güzel söylerdi destan/ Ozantürk tecniste bir başpehlivan/ Bilen bilir, bilmeyenler öğrensin” (Durbilmez 2007: 155).

Türkmenoğlu, âşıklar arasında “usta âşık”lardan biri olarak kabul edilir. Bu sebeple pek çok âşık tarafından hakkında şiirler söylenmiş/ yazılmıştır. Bu âşıklar arasında Karşı Âşık Hasretî/ Sadi Değer, Sivaslı Âşık Sefil Selimî/ Ahmet Günbulut, Sivaslı Âşık Derdiyâr/ Murat Tanrıverdi, Sivaslı Âşık Cefaî/ Binali Aydın, Yozgatlı Âşık Nuranî/ Sami Sarıkaya, Yozgatlı Âşık Hazanî/ Erdoğan Bektaş, Yozgatlı Âşık Çapanoğlu/ Bekir Balaban, Kayserili Âşık Hayri Toprak, Erzurumlu Âşık Temelî/ Yakup Temel, Karşı Âşık Nuran/ Nuran Araz Kaçar, Yozgatlı Âşık İdris Gümüş, Yozgatlı Âşıl Kul Hâkî/ İsmail Özbek, Yozgatlı Âşık Muradî/ Murat Erciyas, Sivaslı Âşık İhlasî/ Bekir Akbulut, Karşı Âşık

Mürsel Sinan, Samsunlu Âşık Obalı/ Mustafa Obalı ve Yozgatlı Cemalî/ Mustafa Aslan da bulunmaktadır (Durbilmez 2017: 12).

Türkmenoğlu'nu Taşpınarlı İkrâmî, Zileli Ceyhunî ve Tokatlı Nurî silsilesiyle Erzurumlu Âşık Emrah koluna dâhil etmek mümkündür (Durbilmez 2012: 142- 152).

Kaynakça

- ALPTEKİN, A. B. (2015). *Anadolu'dan Kıbrıs'a Halk Kültürü Köprüsü*. Ankara: Akçağ Yay.
- DOĞAN, D. (2005). *Yozgat Şair ve Yazarlar Ansiklopedisi*. Yozgat: Sılam Yay.
- DURBİLMEZ, B. (1998). *Taşpınarlı Halk Şairleri*. 1. Baskı. Kayseri: Geçit Yay.
- DURBİLMEZ, B. (2000). *Âşık Meydânî / Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler*. Kayseri: Lâçin Yay.
- DURBİLMEZ, B. (2006). “Âşıkların Diliyle Erciyes Dağı”. *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*, (Hzl. Prof. Dr. Ali Berat Alptekin), Konya-Haarlem: Kömen- SOTA Yay. 554-570.
- DURBİLMEZ, B. (2007a). *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler*. Ankara: Kültür Ajans Yay.
- DURBİLMEZ, B. (2007b). “Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)”. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006)- Bildiriler*, Kayseri. 299-317.
- DURBİLMEZ, B. (2008). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları / Taşpınarlı Halk Şairleri*. 3. Baskı. Ankara: Ürün Yay.
- DURBİLMEZ, B. (2012). “Zileli Âşık Ceyhunî'nin Yozgatlı Halk Şairleri Üzerine Etkileri”. *Tarihi ve Kültürü İle II. Zile Sempozyumu (6-9 Ekim 2011)- Bildiriler*, (Hzl. Mehmet Yardımcı), İzmir. 142-152.
- DURBİLMEZ, B. (2013a). *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu*. Kayseri: Laçin Yay.
- DURBİLMEZ, B. (2013b). “Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu”. *Kardeşlik / Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi*. Bağdat. 279-280: 37-43.
- DURBİLMEZ, B. (2013c). "Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansıması Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri / Turkish Resistance Organization (TMT) and Turkish Freedom Fighters in Cyprus which The Context in Reflection of Bardic (Âşık) Literature". *Folklor / Edebiyat - International Cyprus University Quarterly Cultural Journal*. Ankara / Lefkoşa.19 (76): 173-193.

DURBİLMEZ, B. (2014). “Yozgatlı Halk Şairlerinin Diliyle Kıbrıs”. *Prof. Dr. Ali Çelik Armağanı*. Ed. Cengiz Gökşen. Ankara: Akçağ Yay. 239-266.

DURBİLMEZ, B. (2015a). *Âşık Türkmenoğlu, Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme*. Kayseri: Tezmer Yay.

DURBİLMEZ, B. (2015b). *Âşık Hasretî’nin Şiir Sanatı*. Kayseri: Kardeşler Matbaası.

DURBİLMEZ, B. (2017a). “Sivaslı Âşıkların Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu (1944- 1998) Hakkındaki Şiirleri”. *Erciyes*. Yıl: 40. 476: 12-17.

DURBİLMEZ, B. (2017b). “Tarihî Olayın Destanlara Yansıması Üzerine Bir Değerlendirme: Yozgatlı Halk Şairlerinin Çanakkale Destanlarından Örneklerle”. *I. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu (3-5 Kasım 2017)*, RessCongress ve Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi: Bandırma-Balıkesir.

* Bu madde, Bayram DURBİLMEZ, "TÜRKMENÖĞLU, Bahri Durbilmez", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/turkmenoglu-bahri-durbilmez> adresinden Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü tarafından verilen izinle alınmıştır.